

Quo vaditis miasta?

Jan Maria Szomburg

Prezes Zarządu Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową

Dokąd zmierza dziś rozwój miast? Już obecnie ponad połowa naszej populacji mieszka w aglomeracjach, choć na początku XX wieku udział ten wynosił raptem kilkanaście procent. Co ciągnie nas do bycia (przestrzennie) coraz bliżej siebie? Czy trend ten utrzyma się w nadchodzących dekadach? Jak będą wyglądały miasta przyszłości? Czy staną się one – co do zasady – takie jak je znamy dzisiaj, tylko „jeszcze bardziej”? Naszpikowane nowymi technologiami, wypełniając podobne funkcje, tylko – szybciej, lepiej, wydajniej? A może czekają je poważne strukturalne zmiany, które radykalnie przedefiniują ich charakter?

Kiedy, jak i po co w ogóle powstały miasta?

Pierwsze ośrodki miejskie powstały przeszło 10 000 lat przed naszą erą w obszarze tzw. Żyznego Półksiężyca – w pasie przestrzeni: od Egiptu, przez Palestynę i Syrię po Mezopotamię. Wtedy to pierwotne gromady zbieracko-łowieckie zaczęły się osiedlać tworząc początkowe osady. Warto mieć na uwadze, że w czasie tym panował inny klimat – na Ziemi właśnie kończyło się wielkie zlodowacenie. Tereny Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu obfitowały z żyzne gleby, a panujące tam temperatury nie były tak wysokie jak obecnie. Kluczowym czynnikiem sprawczym okazał się być rozwój technologiczny – ludzkość posiadała umiejętność sadzenia i uprawiania roślin jadalnych (w tym przede wszystkim zbóż), a także udomawiania zwierząt. To natomiast pozwoliło na zabezpieczenie stałego dostępu do żywności w jednym miejscu. *Ergo* – powstanie i rozwój rolnictwa stały się siłą sprawczą narodzin pierwszych stałych osad.

Gdy ludzkość opanowała bardziej wydajne metody pozyskiwania żywności, zaczęły powstawać jej nadwyżki, co pozwoliło – przynajmniej części ludzi – zająć się czymś innym (np. wytwarzaniem narzędzi czy naczyń). Większa specjalizacja wymusiła też rozwój miejsc wymiany i obrotu towarami takich jak rynki i targi. I tak – kolejnym bodźcem ekspansji przestrzeni zurbanizowanych okazały się rzemiosło i handel. Tworzenie osiadłej wspólnoty pozwalało również na skuteczniejszą obronę przed najeźdźcami. Koncentracja ludności na niewielkim obszarze umożliwiała wznoszenie fortyfikacji i – w razie zagrożenia – szybkie organizowanie wzajemnej obrony.

”

Powstanie i rozwój rolnictwa stały się siłą sprawczą narodzin pierwszych stałych osad. Wygenerowane nadwyżki żywności uwolniły czas i energię ludzi prowadząc do rozkwitu innych specjalizacji.

Rozwój szlaków handlowych, których zwornikami stały się miasta, spowodował znaczny wzrost ich bogactwa. Powstałe nadwyżki można było przeznaczać na inne cele. W efekcie nastąpił rozkwit kultury i nauki, które okazały się być dalszym motorem rozwoju ośrodków miejskich. Najznamienitszym symbolem tego zjawiska stały się włoskie miasta epoki renesansu, takie jak Florencja, Genua czy Wenecja. Na to nałożyła się – mająca swoje korzenie w XVIII-wiecznej Anglii – rewolucja przemysłowa. Wtedy architekturę obszarów zurbanizowanych ukształtowały fabryki, które potrzebowały dostępu do szerokiej rzeszy pracowników. Jeszcze do połowy XX wieku to właśnie przemysł był kluczowym czynnikiem rozwoju miast. Następnie postępująca automatyzacja i robotyzacja oraz coraz większa rola procesów opartych na wartościach niematerialnych – umożliwiła rozwój usług. Ośrodki miejskie stopniowo przeobrażały się w przestrzenie wykonywania wszelakich świadczeń, czego symbolem stały się – coraz wyżej sięgające – biurowce.

”

Rozwój handlu spowodował wzrost bogactwa miast, co umożliwiło rozkwit kultury i nauki. Na to nałożyła się rewolucja przemysłowa, która nadała obszarom zurbanizowanym industrialny charakter. Z kolei automatyzacja i robotyzacja fabryk doprowadziły do rozwoju usług.

Obecnie mierzymy się z nowymi czynnikami zmiany. Czas pandemii pokazał choćby, że w przypadku wielu zawodów znaczną część pracy możemy wykonywać – właściwie – w dowolnie wybranym przez siebie miejscu. Co to oznacza dla dalszego rozwoju miast? Na jakie istotne zjawiska powinniśmy zwracać uwagę chcąc zrozumieć kierunki dalszego rozwoju aglomeracji?

Ruchy tektoniczne – co czeka miasta w przyszłości?

Obecnie mamy do czynienia z kilkoma silnymi trendami, które mogą przeformatować funkcje i charakter miast. Najprawdopodobniej po raz pierwszy w historii, zbliżamy się do apogeum liczby ludności na Ziemi. To – mające wiele fundamentalnych powodów – przesilenie będzie zapewne skutkowało masowym, strukturalnym starzeniem się społeczeństw. Czy zjawisko to uczyni z ośrodków miejskich zdominowanych obecnie przez „dynamicznych i głodnych sukcesu” młodych, obszary, gdzie większość stanowić będzie „spokojne i stateczne” srebrne pokolenie? Przewaga posiadanych zasobów ekonomicznych – charakteryzująca przede wszystkim starsze grupy społeczne – związana z silniejszym wpływem na kształtowanie otoczenia, jest już dziś wyraźnie widoczna.

Ponadto, postęp technologiczny w postaci digitalizacji procesów i rozwoju sztucznej inteligencji (AI) może silnie przeformułować charakter relacji w społeczeństwie i gospodarce. Już dziś znaczną część kontaktów międzyludzkich przenieśliśmy do świata mobilnego i wirtualnego (komórki, komunikatory, media społecznościowe), a ponad połowa PKB Stanów Zjednoczonych ma charakter niematerialny. Jak dalsze ucyfrowienie relacji międzyludzkich, produktów i usług wpłynie na rozwój obszarów zurbanizowanych? Czy znaczenie ośrodków miejskich jako przestrzeni spędzania czasu wolnego nie wzrośnie jeszcze bardziej, gdy coraz więcej ciężkich prac fizycznych i wszelkich powtarzalnych procesów zostanie przejęte przez maszyny i oprogramowanie wspomagane przez AI? Jak będzie się to miało do rozwoju wirtualnych przestrzeni interakcji (tzw. metawersów)?

W dodatku, wyzwania klimatyczne mogą diametralnie zmienić nasze style życia i sposób prowadzenia aktywności gospodarczej. Z – prezentowanej przez nas od zarania dziejów – postawy pioniersko-kolonizatorskiej będziemy zmuszeni sukcesywnie przestawiać się na filozofię obiegu zamkniętego. Czy skutecznie nauczymy się funkcjonować oszczędnie, wielokrotnie używając tych samych zasobów, starając się jednocześnie być w jak największym stopniu neutralnymi dla środowiska i klimatu? Jak dalszy rozwój miast uwzględni te wyzwania? Czy wysoka efektywność logistyki dostaw – możliwa w gęstych skupiskach ludności – spowoduje, że procesy urbanizacyjne ulegną jeszcze większemu zdynamizowaniu? Czy – by oszczędzić energię – odwrócimy obecny

model i zamiast ludzie jeździć po produkty i usługi to one będą coraz częściej podróżować w naszym kierunku (vide: rozwój e-handlu i paczkomatów)?

Na przyszłość miast silnie wpłyną trzy zjawiska: (1.) apogeum liczby ludności na Ziemi i globalne starzenie się społeczeństw, (2.) rozwój technologiczny i ucyfrowienie relacji międzyludzkich, (3.) wyzwania klimatyczne wymagające zmiany stylów życia.

Świadomość i podmiotowość naszym kompasem

Nikt, ze stuprocentową pewnością, nie może powiedzieć jak będą wyglądały miasta w perspektywie kilkunastu dekad. Pod koniec XIX wieku prognozowano, że – przy liniowym utrzymaniu się ówczesnych trendów – ulice Paryża czy Londynu utoną pod naporem końskich ekskrementów. Szybko nastał jednak złoty wiek samochodu i problem ten przestał istnieć (choć rozwój motoryzacji przyniósł inne wyzwania, których skutki w postaci zakorkowanych i zanieczyszczonych miast odczuwamy do dziś). Zawsze mogą pojawić się przełomowe innowacje, których wpływu na nasze życie i funkcjonowanie nie jesteśmy w stanie przewidzieć. Niemniej, warto być świadomym strukturalnych trendów, aby podmiotowo kształtować otaczającą nas przestrzeń. Dzięki temu nie staniemy się bezwładnymi ofiarami wielkich globalnych trendów demograficznych, technologicznych czy klimatycznych. Dobre przemyślenie tego jak my – jako ludzie – chcielibyśmy funkcjonować w obliczu tych potężnych zjawisk może uchronić nas przed nieodwracalnymi błędami. Stawką jest zapewnienie dobrej przestrzeni do życia zarówno nam samym jak i przyszłym pokoleniom.

Warto świadomie podejmować wyzwania wynikające z globalnych trendów, tak byśmy nie stali się ich bezwładnymi ofiarami. Stawką jest zapewnienie dobrej przestrzeni do życia zarówno nam samym jak i przyszłym pokoleniom.

O autorze

Jan Maria Szomburg – od grudnia 2020 r. Prezes Zarządu Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową. Z IBnGR związany od 2005 r., gdzie pełnił funkcję Wiceprezesa Zarządu (2011-2020), Dyrektora Centrum Strategii Energetycznych (2011-2016), a wcześniej pracownika naukowego w obszarze badawczym „Przedsiębiorstwa i Innowacje”. Absolwent Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego.

Partnerzy

Partnerzy numeru

Pomorski Thinkletter nr 1(8)/2022

Jaka logika rozwoju miast?

KONGRES
OBYWATELSKI

Nowy metabolizm miast – jak odpowiedzieć na wyzwania zielonej transformacji?

„Zatrzymać człowieka – ruszyć towar” – co spowoduje przewrót kopernikański w miejskiej mobilności i logistyce?

Technologizacja i wirtualizacja życia, rozrywki i pracy (AR, VR) – jak wpłyną na rozwój miast?

Demografia i migracje – w jaki sposób rozumieć nowe procesy i właściwie reagować?

Jakie „RAZEM” w miastach? Czy lokalność i sąsiedztwo mogą odegrać ważną rolę?

E-wydanie publikacji „Jaka logika rozwoju miast?” można pobrać [tutaj](#).

POMORSKI
KONGRES
OBYWATELSKI

Pomorski Thinkletter to nowy jakościowo **hub komunikacyjny** wokół wyzwań rozwojowych Pomorza i Polski zainicjowany oraz wydawany przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową (z siedzibą w Gdańsku) w ramach Pomorskiego Kongresu Obywatelskiego.

Zależy nam, aby Pomorski Thinkletter był przestrzenią skupiającą przedstawicieli różnych sektorów i branż – zarówno osoby zaangażowane społecznie, jak i sektor nauki, biznesu czy administracji. Chcemy aby była to agora wielostronnej dyskusji, wymiany doświadczeń oraz uspołniania perspektyw.

Zachęcamy do **zapisania się do grona stałych odbiorców**, aby informację o nowych wydaniach otrzymywać bezpośrednio na adres e-mail. Subskrypcja jest **bezpłatna**.

Dotychczas opublikowane numery:

- 1/2020 **Pomorskie miasta wobec pandemii i wyzwań klimatycznych**
- 2/2020 **Stawka i oblicza cyfryzacji**
- 3/2020 **Siła lokalności dla budowy Europejskiego Zielonego Ładu**
- 1/2021 **Siła sąsiedztwa i lokalności dla budowy lepszej Polski**
- 2/2021 **Drogi do innowacyjnych regionów i Polski**
- 3/2021 **Sens i drogi do Zielonego Ładu**
- 4/2021 **Człowiek vs. algorytmy i sztuczna inteligencja – kto kogo zaprogramuje?**

Wszystkie numery w wygodnym formacie PDF można pobrać na stronie www.kongresobywatelski.pl